vraag, of het volk als volk geheel gekerstend zou zijn, dan wel of de Kerk een oase in de civiele woestenij zou vormen. Zoo het laatste, dan hield vanzelf de Overheid op, de voogdes der Kerk te zijn, kwam zij veeleer tegenover haar te staan, en dreigde er, destijds althans, vervolging. Vandaar dat ook Calvijn de breuke met de Volkskerk wel naar gelegenheid, maar niet principieel aandorst. Daartoe kwam het Calvinisme eerst in zijn tweede periode, met name onder Languet. De Reformatie vond bij haar optreden niet anders dan een Volkskerk, althans in Europa, en wel een Volkskerk niet in dien zin, dat elk volk er een Kerk van eigen soort op na hield, maar zoo opgevat, dat *heel het volk* gerekend werd, in elk land van Europa, tot de ééne, algemeene Christelijke Kerk te behooren. Volkskerk in den zin van een speciale soort Kerk in elk land, is de uitwerking van de Luthersche idée van het *Cuius regio*, die er toe leidt om het zich voortestellen, alsof alleen zij, die leden van de Landskerk zijn, het eigenlijke nationale volk vormen, en alsof de anderen meer sectarissen zijn, die bij het eigenlijke volk bijkomen. Zoo wilde Calvijn het niet, omdat het voor hem vaststond, dat er slechts ééne Waarheid, dus ook slechts ééne zuivere belijdenis was, en de Kerk van Christus niet anders dan de zuivere belijdenis gedoogen mocht. Hij was er zich helder van bewust, dat de Christelijke Religie de wereld-religie behoorde te zijn, en dat alzoo in alle land en in alle volk die eenig ware religie heerschappij moest voeren, en dat althans in Europa (dat immers geacht kon worden geheel gekerstend te zijn) niet anders dan die ééne ware, zuivere Religie tot heerschappij mocht komen.

§ 50. *Breuke in Frankrijk.*

Ook de Overheid moest alzoo aan de macht der eenig ware Religie, en niet de Religie aan de Overheid, onderworpen zijn. Dit nu wees vanzelf uit, dat zoover de Doop strekte, ook de macht der Kerk ging. De Joden nu en een enkele Indiaan of Chinees uitgezonderd, was destijds een iegelijk gedoopt, zoodat formeel het Kerkelijk instituut metterdaad zoo goed als heel het volk omvatte. Daar nu niet het volk het product van de Overheid, maar de Overheid product van het volk was, kon het niet anders, of ook die Overheid moest voor Christus buigen ; voor wat